

אשר בחר בנו מכל העמים

ביאור הנתיבות בחילוק בין נתינת התורה לישראל ומצוות שנצטוו בהן האומות

איתא בגמרא (ע"ז ב, ב), כתיב, ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו, וכתיב אלוה מתימן יבוא וגו', מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן, א"ר יוחנן מלמד שהחזירה הקדוש ברוך הוא על כל אומה ולשון ולא קבלוה עד שבא אצל ישראל וקבלוה, ע"כ. והקשו המפרשים שאם כן כיצד מברכים בכל בוקר בברכות התורה - "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו", הלא הקב"ה לא בחר בנו ליתן לנו את התורה, שהרי החזירה על כל האומות, ורק בני ישראל קיבלו אותה.

ותירץ הנתיבות (הקדמה לספרו נחלת יעקב על התורה) שיש חילוק יסודי בין האופן שניתנה התורה לישראל, ובין המצוות שנצטוו בהן האומות. וגם אילו קבלו שאר האומות את התורה, לא היו מקבלים אותה באותו גדר שניתנה לישראל, אלא היתה הוספה על המצוות שכבר נצטוו בהן. וחילוק זה מתבטא בשלשה הבדלים, וכלשונו:

ונראה לפרש, דהנה אף שנתן הקדוש ברוך הוא שבע מצות לאדם ובני נח, יש הפרש גדול בין התורה שניתנה לנו ובין הז' מצות שניתן להם, ובשלשה דברים חלוקים הן, ועל שלשה הפרשים הללו אנו מברכין השלשה ברכות הנ"ל כמו שאבאר:

הפרש אחד, כי אנו מקיימין מצות עשה במה שאנו לומדין התורה, כי תלמוד תורה מצות עשה הוא אצלנו, משא"כ אצלם אינו כן, כי הלימוד אינו משבע מצות.

הפרש ב', כי להתורה יש לבוש ופנימיות, ולנו ניתן גם הפנימיות, שהרי המלאכים נתקנאו בנו ורצו שינתן התורה להם (ע"פ שבת פח, ב), והלבוש לא שייך אצלם.

הפרש ג', דהנה בש"ס (ברכות ה, א) אמרו: לא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, דבשר ודם כשמוכר חפץ לחבירו המוכר עצב וכו'. ולכאורה אין המשל דומה לנמשל, דכשמוכר חפץ לא נשאר אצלו החפץ, ע"כ המוכר עצב, משא"כ הקדוש ב"ה שנתן התורה דומה למלמד שלומד לתלמידיו, שאדרבא המלמד שמח בלמדו לתלמידיו. אך הענין הוא, דנודע מ"ש הר"ן בדרשותיו

(דרוש ז ודרוש יג) בהא דרבה בר נחמני בב"מ (פו, א) דהקב"ה אמר טהור וכל מת'בתא דרקיע אמרו טמא ואמרו מאן נוכח רבה בר נחמני, שהוקשה להר"ן אחרי שהקב"ה אמר טהור היאך אמרו הם טמא, וכתב ביישוב הדבר, דאחר שניתן התורה לישראל נמסר התורה לחכמי הדור שידונו עפ"י הוראת שכלם, ואף שיהיה שכל האנושי היפך האמת מ"מ כדבריהם כן יקום. היוצא מדבריו ז"ל כי התורה ניתן לנו לדון ולהורות כפי הכרעת דעתינו ומן השמים יסכימו עמנו, וא"ש להיות המשל דומה לנמשל. וזה ג"כ כוונתם במה שאמרו ז"ל (ע"ז יט, א) מעיקרא תורת ה' וכשלומד בה נקראת תורתו, כי כפי הכרעת שכל האנושי כן יקום.

הרי שיש שלשה חילוקים בין המצוות של האומות והתורה שניתנה לישראל. חדא, שאצל בני ישראל יש מצוות תלמוד תורה, ואילו הגויים אינם מצווים ללמוד אלא לקיים. שנית, שאין הגויים מצווים אלא בלבוש המצוות ואין להם קשר לפנימיות המצוה, אבל ישראל יש להם גם פנימיות המצוות. ושלישית, שמבואר בדברי חז"ל שהתורה ניתנה לישראל באופן שהיא בידם לגמרי, שהתורה נקבעת כפי הבנתם של כלל ישראל. מה שאין כן אומות העולם אין יכולים להחליט שום דבר בתורה מעצמם.

וממשיך הנת'בות (שם) לבאר, ששלש ברכות של התורה הן כנגד שלשה ענינים הללו:

ועל שלשה הפרשים הללו סובבים והולכים השלשה ברכות: כי הברכה ראשונה נתקנה אשר קדשנו וכו' וצונו לעסוק בדברי תורה, והיינו כי לנו ניתן מצוות עשה ללמוד התורה, כמ"ש בהפרש הא'. הברכה השניה נתקנה על מה שניתן לנו הפנימיות, דפנימיות התורה אינו מושג בשכל האנושי אם לא שיערה רוח ממרום, ולזה התקינו לברך המלמד תורה, כי בכל יום צריכין אנו להערות עלינו רוח קדשו להבין פנימיות התורה. הברכה השלישית נתקנה על מה שניתן לנו התורה על הכרעת שכלנו, ולזה תיקנו לברך אשר בחר בנו וכו' ונתן לנו התורה, היינו שניתן לנו התורה במתנה להורות בה כפי דעתנו, וכפי הוראות שכלנו כן יקום לעולם.

נמצא שהברכה הראשונה "על דברי תורה" [או "לעסוק בדברי תורה" כפי נוסח האשכנזים] היא כנגד מה שנצטוונו ללמוד תורה ולא רק לקיים מצוותיה. והיינו שאין לימוד תורה רק היכי תמצ' לדעת את משפטי התורה ודיניה, אלא גם יש חיוב בפני עצמו ללמוד תורה. ולקמן יתבאר ענין זה עוד.

והברכה השניה "המלמד תורה לעמו ישראל" היא כנגד מה שנמסרה לנו פנימיות התורה, שיש השגה בתורה שהיא למעלה משכל האנושי, וגם זה הקב"ה מלמד אותנו.

והברכה השלישית "אשר בחר בנו" היא כנגד מה שהקב"ה מסר לנו התורה כפי דעתנו, שאנו יכולים לקבוע מה היא אמיתת התורה. ונכלל בזה מה שיש כח ביד חכמים לקבוע ההלכה בדין דאורייתא, שאע"ג שכתוב בתורה "ארבעים יכנו", באו חז"ל ופירשוהו שמלקים רק ל"ט מלקות. וגם מה שהגזירות והתקנות שתקנו חז"ל, אף שהן מדרבנן, אבל נעשו חלק מגופי תורה.

ועל החילוקים הללו נאמר "אשר בחר בנו" שאף שהקב"ה החזיר התורה על כל האומות, אבל רק לישראל ניתנו שלש המעלות האלו, ואין לאומות העולם שייכות עמהם.

מה כתוב בה

אולם יש לעיין במהלך של הנתיבות כדלהלן. הנה איתא בספרי (וזאת הברכה

פיסקא שמג):

כשנגלה הקדוש ברוך הוא ליתן תורה לישראל לא על ישראל בלבד הוא נגלה אלא על כל האומות, תחילה הלך אצל בני עשו אמר להם מקבלים אתם את התורה, אמרו לו מה כתוב בה, אמר להם לא תרצח, אמרו כל עצמם של אותם האנשים ואביהם רוצח הוא, שנאמר והידים ידי עשו ועל חרבך תחיה. הלך אצל בני עמון ומואב אמר להם מקבלים אתם את התורה, אמרו לו מה כתוב בה, אמר להם לא תנאף, אמרו לו כל עצמה של ערוה להם היא שנאמר ותהרין שתי בנות לוט מאביהן. הלך אצל בני ישמעאל אמר להם מקבלים אתם את התורה, אמרו לו מה כתוב בה, אמר להם לא תגנוב, אמרו לו כל עצמם אביהם ליסטים היה שנאמר והוא יהיה פרא אדם. וכן לכל אומה ואומה שאל להם אם מקבלים את התורה וכו', באו ישראל וקבלום.

הרי שחז"ל ביארו שכל אומה ואומה לא קבלו את התורה, מפני שמצוות התורה אינן מתאימות להם. ומקשים העולם, היאך אפשר שמיאנו האומות לקבל את התורה מפני שכתוב בה לא תרצח, לא תנאף ולא תגנוב, הלא שלשת מצוות אלו הן מצוות שאף בני נח נצטוו בהן, ואם כן בלאו הכי היו מחוייבים בהן, ואיך אמרו שאינם יכולים לקבל את התורה משום שהיא כנגד טבעם.

ונראה לבאר, שיש חילוק יסודי בין ענין המצוות אצל האומות, מקבלת התורה של ישראל. והיינו, שכשהזירה הקב"ה לגוי שאסור לו לרצח או לנאוף או לגנוב, בודאי הוא יכול להיות רוצח מצד טבעו, רק שאסור לו לבצע רציחה בפועל כיון שזה סותר קיום העולם. וכן אצל כל המצוות. אבל קבלת התורה פירושה, שהתורה באה לתקן ולהשלים את האדם עצמו, ואזהרת לא תרצח באה להפקיע מן האדם האפשרות להיות רוצח, היא עוקרת ממנו הטבע המושך אותו לניאוף וגניבה, וזהו מה שהאומות לא היו רוצים לקבל. בודאי הם מוזהרים שלא לעשות מעשה רציחה, שלא לנאוף או לגזול, כי דברים אלו הורסים את תיקון העולם, אבל לא היו מוכנים לתקן את האדם עצמו.

בני ישראל מוכנים לתורה

וזהו הייחוד של בני ישראל, שיש בתוכם הכח לשנות את עצמם, להפוך לאיש אחר, שהאומה כולה תהא "ממלכת כהנים וגוי קדוש", כי עברו את כור הברזל של מצרים, ונזדככו עד שיהיו ראויים לכך.

והנה איתא בגמרא הנ"ל, כך אומרים [-אומות העולם] לפניו, רבש"ע כלום כפית עלינו הר כגיגית ולא קבלנוה כמו שעשית לישראל, ע"כ. אולם נראה שהתשובה לטענה זו היא, שרק מי שאומר 'נעשה ונשמע' ומוכן לקבל, אז יכולים לכפות אותו, אבל מי שחסר במהותו מעלה זו, שאינו יכול להשתנות, לא תועיל לו שום כפייה.

וכן מצינו בכמה מקומות בחז"ל שבני ישראל זכו לקבל את התורה מפני שהיו מוכנים לכך. הרי אמרו במדרש (ילקוט שמעוני פרשת במדבר רמז תרפד):

בשעה שקבלו ישראל את התורה נתקנאו אומות העולם בהן, מה ראו להתקרב יותר מן האומות, סתם פיהן הקדוש ברוך הוא אמר להן, הביאו לי ספר יוחסין שלכם, שנאמר הבו לה' משפחות עמים (תהלים צו, ז) כשם שבני מביאין, ויתילדו על משפחותם.

ומבואר שבני ישראל היו ראויים שהתורה תינתן דוקא להם ולא לאומות העולם, מפני שיש להן ספר יוחסין. ונראה בביאור הדברים, שהם שמרו על קדושתם ולא נכשלו בזנות, ומשום כך זכו לקבל את התורה.

נמצא שאי אפשר שהתורה תהיה מסורה לכל אחד ואחד, היא צריכה לבני אדם הראויים ומוכנים לה, והיינו בני ישראל. ולכן כשאומות העולם שאלו "מה כתוב בה",

השיבם הקב"ה כל אחד לפי תכונת נפשם - לבני עשיו אמר שכתוב בה "לא תרצח" ולבני ישמעאל "לא תגנוב", דברים שהיו סותרים את מציאותם, כדי להראות להם שאין להם ההכנה הראויה לקבל את התורה.

ולפי הקדמה זו יש לנו להבין את עומק כוונתו של הנתיבות. אף שהקב"ה הציע את התורה לאומות, אבל אף אם קבלו אותה לא היו יכולים לקבל את התורה באופן שישאל באמת קבלוה. כי אצל בני ישראל שהם באמת ראויים אליה, הם מקבלים את התורה שיהיו "בני תורה", שכל מציאותם ומהותם תהיה נקבעת על פי התורה. אולם אומות העולם אף אם קבלו לשמור ולקיים את התורה, אבל אינם ראויים ומוכנים להיות נהפכים על ידה. ולכן אין שייך אצלם מצות 'תלמוד תורה', שהיא המצוה לא רק לרכוש ידיעת התורה, אלא שהאדם ישנה עצמו על פי התורה. וגם אין להם קשר עם פנימיות התורה, שהיא מיוחדת למי שהתורה נכנסת לפנימיותו. וגם אין יכולים לקבוע דיני התורה על פי דעתם, כי זה שייך רק למי שנעשה בעצמותו תורה.

וכן שמעתי ממור"ר הג"ר שמחה שוסטאל זצ"ל, שכוונת ברכת "אשר בחר בנו" היא על מה שאנו יכולים להשתנות על ידי לימוד התורה.

ובאמת מה שהקב"ה חזר על כל האומות לראות אם יקבלו התורה, אף שבדאי גלוי וידוע לפניו שלא יקבלו, כוונתו להודיע ולגלות שאין הם ראויים לתורה.

מימינו אש דת למו – אנכי ה' אלקיך

ונראה להוסיף ביאור בזה, בהקדם מה שכתב הגר"א בפירושו לשיר השירים (ב, ג):

שהקב"ה רצה ליתן תורה לעובדי כוכבים ומזלות ולא רצו לקבל וברחו ממנו וכו'. והענין, כי הדברות היו כתובים בב' לוחות חמשה מול חמשה, דהיינו אנכי ולא יהי' לך כו' בימין ולא תרצח ולא תנאף כו' בשמאל, וכשבא להאומות אמרו מה כתיב בתורה, משמע שאם כתוב בה דבר קשה לא יקבלו, לכן הראה להם מה שכתוב בשמאל תחילה, ולכן ברחו שזה עיקר העולם הזה. אבל ישראל לא שאלו, אלא השיבו תיכף נעשה ונשמע, לכך הראה להם מה שכתוב בימין, והתחיל באנכי כמ"ש מימינו אש דת למו.

הרי שביאר הגר"א שהקב"ה פתח לאומות העולם מצד שמאל של הלוחות, כיון שבאמת לא רצו לקבל את התורה, דמשום כך שאלו "מה כתוב בה". אבל בני ישראל

שלא שאלו "מה כתוב בה" ומיד אמרו 'נעשה ונשמע', פתח להם הקב"ה מצד ימין של הלוחות ב"אנכי ה' אלהיך".

ועל פי דרכנו נראה להבין דברי הגר"א, שבני ישראל רצו לקבל את התורה, היינו שהיו מוכנים להתקשר אליה באמת, להיות נהפכים על ידה. וכל שורש תיקון האדם הוא אמונה, ולכן פתח להם הקב"ה ב"אנכי ה' אלהיך". אבל האומות לא רצו להשתנות, ולכן שאלו מה כתוב בה לראות אם ביכולתם לקיים אותה כמו שהם, וענה להם הקב"ה "לא תרצח", שאין הם ראויים לקיום התורה.

הנה הבאנו לעיל דברי הגמרא (ע"ז ג, א) שלעתיד לבוא יטענו הגויים שהיה לו להקב"ה ליתן התורה להם. הגמרא ממשיכה:

אמרו לפניו רבש"ע תנה לנו מראש ונעשנה, אמר להן הקדוש ברוך הוא שוטים שבעולם מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת, אלא אף על פי כן מצוה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה וכו'. מיד כל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקדוש ברוך הוא מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא וכו'. והאמר רבא מצטער פטור מן הסוכה, נהי דפטור בעוטי מי מבעטי. מיד הקדוש ברוך הוא יושב ומשחק עליהן.

ונראה לבאר, שתוכן הענין של הבעיטה בסוכה הוא, שהגויים מראים בזה שאין להם שום שייכות עצמיות להמצוה, ובזה נתבטלה טענתם, כי רק ישראל יש להם אותו קשר לתורה. זהו "אשר בחר בנו" - שאנו ראויים באמת לקבל התורה.

והנה מדברי הרמח"ל נראה שחולק על זה, שהרי כתב (דרך ה' חלק ב פרק ד אות ה):

ואולם חסד גדול עשה הקדוש ברוך הוא עם כל האומות, שתלה דינן עוד עד זמן מתן התורה, והחזיר את התורה על כולן שיקבלוה, ואם היו מקבלות אותה - עדיין היה אפשר להן שיתעלו ממדרגתן השפלה, וכיון שלא רצו - אז נגמר דינן לגמרי, ונסתם השער בפניהן סיתום שאין לו פתיחה, ואך זה נשאר לכל איש ואיש מן הענפים בפרטיהם, שיתגייר בעצמו וייכנס בבחירתו תחת אילנו של אברהם אבינו.

הרי משמע מדבריו שאילו קבלו האומות את התורה, היו זוכים בה כמו בני ישראל. אולם עיי"ש בדבריו שמבואר שבאמת כבר נקבעה הבחירה מימי אברהם אבינו, רק שאילו קבלו את התורה בשעה שהחזירה הקב"ה עליהם, אז היה פותח להם פתח כדי

שיוכלו להכין עצמם לקבל את התורה כראוי. אולם בין לדברי הנתיבות ובין לדברי הרמח"ל, א"א לקבל את התורה באופן שאנו קבלנו אותה, והיינו שהאדם ילמד את התורה עד שנעשית חלק ממנו ונהפך לאיש אחר.

החילוק שבין ישראל ואומות העולם

נמצינו למדים, שאף על פי שכלפי חוץ אין רואים שום חילוק בין יהודי וגוי, אבל בפנימיותנו אנו חלוקים לגמרי. וכמו שמובן מאליו שאי אפשר לבעל חי לקבל את התורה, כך אי אפשר לגוי לקבל את התורה. כי רק לישראל יש המהות המוכנת לתורה.

והיינו, שלכל אחד ואחד יש נפש בהמית. אבל הנפש הבהמית של ישראל היא כלי קיבול שיכולה להתאחד עם הנפש האלקית. ולכן אין חילוק זה מורגש מבחוץ, אבל הוא חילוק בעצם מציאותם של ישראל ואומות העולם.

וחילקו זה מתבטא בכל תחומי חיינו. הנשואין, העסקים, חיי המשפחה שלנו, כולם משונים לגמרי מאלו של הגויים, כי אצלם כל ענינים אלו הם רק דברים גשמיים, ואצל בני ישראל כולם נושאים את הנפש האלקית שלנו ומובילים אותנו אל תכליתנו.

אמרינן בגמרא (יבמות עט, א): "שלשה סימנים יש באומה זו הרחמנים והביישינין וגומלי חסדים". ואיתא בספרים ששלשת הסימנים הללו נמצאים בנפש הבהמית של ישראל, ולא בנפש האלקית שלנו. ומשום כך בחר ה' בנו, כי הוא הכיר את הכח הטומן בתוכנו.

מורשה קהילת יעקב

כתב הרמב"ם (הל' תלמוד תורה פרק ג הל' א):

בשלשה כתרים נכתרו ישראל, כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות, כתר כהונה זכה בו אהרן שנאמר והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם, כתר מלכות זכה בו דוד שנאמר זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי, כתר תורה הרי מונח ועומד ומוכן לכל ישראל, שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, כל מי שירצה יבא ויטול.

וקשה, דלכאורה הרמב"ם סותר עצמו מיניה וביה, שהרי כתב "כתר תורה הרי מונח ועומד ומוכן לכל ישראל וכו', כל מי שירצה יבא ויטול", ומשמע שהתורה מופקרת

לכל. אולם הוא מביא מקור לדבריו "שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב", והיינו שהתורה נקראת ירושה, משמע דאינה הפקר אלא שאנו יורשים אותה.

אולם נראה ביאור דבריו, שכמו שכתר כהונה ומלכות באים בירושה, כך כתר תורה. כי לכולם בעינן להיות ראוי לכך מאבותינו. אולם החילוק ביניהם הוא, שמי שאביו כהן הוא כהן ממילא, וכן מלכות, אבל כתר תורה בעי נטילה ולקיחה, שלא די בכך שמקבלים אותה בירושה, אלא צריכים גם לקבל אותה ולזכות בה.

ולכן אין גוי יכול לזכות בתורה, כי אף אם ישתדל ללמדה, אבל אין לו זכות ירושה בה. וירושה זו היא ההכנה הפנימית מצד נפש הישראלי, שמוכן לשנות עצמו על פי התורה, שירגיש כפי מה שהתורה קובעת, שישנא מה שהקב"ה שונא ויאהב מה שהקב"ה אוהב.

אי לאו האי יומא

והנה הדרך היחידי שנזכה לזה הוא אך ורק על ידי שנעמול בתורה ונהיה יגעים בה, שזה המהלך שאדם משנה את עצמו, שהתורה תהא נבלעת בדמו. ועיין מה שכתבנו במאמר "עמלות בתורה".

והכי איתא בגמרא (פסחים סח, ב): "רב יוסף ב' יומא דעצרתא אמר עבדי לי עגלא תלתא אמר אי לא האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא". ופירש רש"י (שם ד"ה אי לאו האי יומא) וז"ל, שלמדתי תורה ונתרוממתי, עכ"ל. הרי שלימוד התורה מרומם את האדם, ובחג השבועות אנו שמחים ברוממות זו. אולם אדם הלומד תורה, ואין זה משפיע עליו, ואינו מתרומם ומתנהג כראוי למי שלומד תורה, הרי אין זה לימוד תורה. כי רק לימוד המביא את האדם להיות יותר קשור ודבוק בבורא עולם, נקרא לימוד תורה באמת.

וזו שמחת חג השבועות, לשמוח במה שהקב"ה בחר בנו, שאנו ראויים ומוכנים לקבל את התורה, וגם במה שאנו משיגים על ידי לימוד תורה, שגדלים ומתרוממים.

ולא די באחד בלא חבירו. רק האדם מישראל מוכן לכך, ואפילו תינוק בן יומו מישראל יש לו מציאות נצחיות. אבל מוטל עליו להביא את המציאות הזו אל הפועל, לקבל על עצמו עול תורה. ועל ידי שניהם ביחד נזכה לשלימות הגמור של "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו".

